

*Любов Сидоренко, старший викладач кафедри “Валеології та БЖД”,
заступник декана з виховної роботи
Бердянського державного педагогічного університету*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті досліджується духовність як здатність людини усвідомлювати своє місце в житті, розуміти необхідність постійного самовдосконалення, саморозвитку, потреби будувати свої стосунки зі світом на основі єдності Істини, Добра і Краси.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують нових підходів до розвитку освіти, а також по-новому ставлять питання до розвитку професійної компетентності вчителя. Особистість вчителя, духовне багатство, його професійна компетентність стають найбільш важливими умовами забезпечення ефективності процесу навчання й виховання. В умовах гуманізації висуваються нові завдання, пов'язані зі становленням педагога, формується альтернативний тип особистості.

Зміни, які відбулися в Україні в 90-х роках, призвели до підвищення активності людей у суспільстві. На фоні соціально-політичних перетворень, що стрімко розгортаються, ускладнення всіх суспільних процесів збільшується необхідність в інформованих компетентних спеціалістах, які вміють самостійно приймати рішення й здатні відповідати за свої вчинки. Проте в суспільній свідомості відбувається знецінювання таких понять, як “борг”, “відповідальність”.

Звільнення від централізованих установок, проголошення свободи вибору моральних цінностей сприймалися в недалекому минулому як успіх демократії. Однак подолання моральних обмежень для багатьох обернулося вседозволеністю. Звідси – зростання жорстокості, безконтрольне вживання алкоголю, зростання наркоманії, токсикоманії, відсутність вміння й бажання зважати на оточуючих людей. Окрім збільшення числа осіб, що зловживають наркотичними речовинами і хворих на наркоманію, збільшується обсяг негативних медико-соціальних наслідків наркоманії, а саме: в 7 – 11 разів зросла смертність, збільшилося у десятки разів число суїцидальних спроб і супутніх хвороб (СНІДу, інфекційних гепатитів, венеричних хвороб, туберкульозу та ін.).

Юнацтво і рання молодість – це складний,

суперечливий і різноспрямований вік. Період від 16 до 23 років є найвирішальнішим у житті людини, коли остаточно складається фундамент ціннісних орієнтацій, вимальовуються головні напрямки самореалізації на інших вікових етапах. Уже К.Ушинський підкреслював, що саме в ранній молодості закладаються всі складові способу життя: професійні інтереси, стиль поведінки, характер спілкування тощо.

Як свідчить більшість сучасних соціологічних досліджень і наукових публікацій, у нашій країні 8% молоді періодично вживають наркотики. Ін'єкційних наркоманів серед молоді, вік якої складає 14 – 30 років – 72 – 83%. Серед студентства наркоманією охоплено тією чи іншою мірою 30 – 40%. Проте в окремих регіонах ці цифри значно вищі. Існуючі прогнози зовсім невтішні – зростання показників, пов'язаних з вживанням психоактивних речовин, може продовжуватися аж до 2010 року [6].

За статистичними даними, найбільша кількість самогубств припадає на вік 18 – 19 років. Саме точку 19-річчя А.Ц. Гармаєв визначає критичною, коли “всі попередні стереотипи розпливаються, перестають бути міцними і незрозуміло тепер, що є цінністю для юнака чи дівчини” [4].

Таким чином, ми бачимо, що наркоманія, інфекційні хвороби носять характер загрози національній безпеці України. Тому вважаємо, що основним видом боротьби зі СНІДом у молодіжному середовищі повинна стати первинна профілактика наркоспоживання, спрямована на виховання особових якостей молоді, які б зумовили активний психологічний захист від первинного прийому психоактивних речовин, а також інших форм саморуйнівної поведінки.

Однією з головних причин критичності цього періоду слід визнати несформованість ціннісно-смыслові сфери особистості. Потреба в її формуванні є життєво важливою для людини. Дуже актуальним у положенні А.Маслоу, в якому

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

зазначено: “Якщо людина не має цінностей, якими необхідно керуватися в житті, то вона страждає від когнітивної та духовної хвороби” (с. 319). На жаль, зарубіжний дослідник А.Маслоу має рацію, стверджуючи, що в сучасній освіті недостатньо уваги приділяється формуванню морально-духовних цінностей (любові, красі, істині, добру, та ін.).

Очевидно, що освіта повинна формувати духовні цінності, для чого необхідна розробка особливих соціально-педагогічних програм, що передбачають підтримку психофізіологічних і соціально-психологічних основ здоров'я.

Але це повинно бути не просто збільшення обсягу знань, а й розширення розумового кругозору, формування теоретичних інтересів й узагальнення фактів, зведення їх до регулятивних принципів.

Вік юнацтва та ранньої молодості особливо важливий для формування ціннісних орієнтацій тому, що саме в цей час дозрівають їх когнітивні та особистісні передумови. Широта інтересів у цей віковий період різна, але майже увсіх молодих людей з'являється потреба в “юнацькому філософстві”.

Ставлення до навколишнього світу має особистісне забарвлення. Явища дійсності цікавлять молоді не самі собою, а у зв'язку з її особистим ставленням до них. На попередньому етапі розвитку свідомості, найголовнішим у ставленні до себе було усвідомлення власної своєрідності, несхожості ні на кого. Зараз молода людина усвідомлює себе не лише як окрему яскраву індивідуальність, а й як члена групи, комунікатора. Вона вчиться спілкуватися, співробітничати, дружити, кохати. І саме цю її діяльність необхідно наповнити духовністю. У роботі з молоддю потрібно утверджувати гуманні начала в міжлюдських стосунках:

- доброту, взаємоповагу, щирість, толерантність, справедливість;
- турботливе й відповідальне ставлення до навколишніх;
- вірність у коханні та відповідальне ставлення до сімейних обов'язків.

Отже, серед духовних цінностей передусім варто відзначити любов до ближнього, віру, надію, терпіння.

В ієрархії духовних цінностей на найвищій щабель необхідно поставити любов до ближнього, тому що це перший закон Всесвіту (закон Любові): “Возлюби ближнього свого як самого себе”.

Молодість – це вік пошуків соціальної орієнтації особистості, вибору свого майбутнього

соціального становища та способів його досягнення. Головна проблема – пошук смислу життя. Але де знайти відповідь на це питання?

Соціальна цінність людини визначається тим, наскільки її діяльність сприяє прогресу суспільства. Оскільки людина живе в суспільстві, її особисте щастя теж залежить від цієї діяльності. Чим більше людина дає іншим, тим багатша стає сама як особистість. Ця спільна відповідь важлива, вона дає спільну світоглядну установку. Але ставлячи питання про смисл життя, молода людина думає одночасно про напрямок суспільного розвитку взагалі й про конкретну мету особистого життя. Таким чином питання яке постає перед нею, полягає не стільки в тому ким бути (вибір професії), скільки в тому, яким бути (моральне самовизначення). Молода людина, не задовольняючись думками відомих філософів, моралістів, свідомо шукає смисл життя. Вона хоче самостійно, незалежно вирішити для самої себе, навіщо жити, яким є відношення між життям і смертю, буттям і небуттям.

За характеристикою провідного представника психодинамічного напрямку Е.Еріксона, молодість – це передусім поява потреби і здатності до інтимної психологічної близькості з іншою людиною, включаючи сексуальну. Якщо такої близькості немає, почуття самотності та ізоляції стає майже нестерпним.

У віковий період 17 – 19 років підвищуються, з одного боку, інтелектуальні здібності, а з іншого – усвідомлюється потреба в чіткій ціннісній орієнтації, у розвитку свідомості. Людська свідомість має свій шлях розвитку. За класифікацією С.В.Пролєєва, людська свідомість має такі ступені розвитку:

1. Рівень егоцентричної обмеженості.
2. Рівень сімейних (родинних) цінностей.
3. Рівень суспільних, громадянських, національних цінностей.
4. Рівень загальнолюдських цінностей.
5. Рівень духовної свідомості (космічних чи буттєвих цінностей) [6].

Як бачимо, свідомість людини набуває поступового зростання. Вона починається відокремленням людини від навколишнього світу, любові до себе. Потім переростає в любов до рідних, сім'ї. Згодом усвідомлюється зв'язок особистого життя з життям нації, суспільства, формуються загальнолюдські цінності. Найвищим рівнем розвитку свідомості є розвиток духовних цінностей.

Доведено, що космічні процеси безпосередньо впливають на людство, і розуміння цього факту розширює свідомість людини до космічного, духовного масштабу. Він характеризується

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

розумінням того, що Всесвіт теж єдиний організм, а Земля з усіма істотами, що її населяють, його невід'ємна частина. З цього випливає і ставлення до всіх живих істот Всесвіту як до самих себе.

Більшість дослідників розглядають духовність як здатність людини усвідомлювати своє місце в житті, розуміти необхідність постійного самовдосконалення, саморозвитку, потреби будувати свої стосунки зі світом на основі єдності Істини, Добра й Краси. Духовні потреби кожної людини унікальні, а тому шлях духовного розвитку носить індивідуальний характер. На думку Е.Канта, "Багато хто залишається "неповнолітнім" протягом усього життя".

У зв'язку з цим усе більшої актуальності набуває проблема підготовки вчителів в аспекті формування їх ціннісних орієнтацій, що визначають гуманістичні підходи у вихованні. Для вчительської роботи особливе значення має етизм, коли моральна позиція того, хто навчає та виховує, спрямовує весь навчально-виховний процес. На сучасному етапі процес професійної підготовки вчителя будується з акцентом отримання знань, а не на формуванні ціннісних відношень, розвитку почуттів. На жаль, моральна сторона цієї проблеми – здатність вчителя до розуміння душевного стану учня, співпереживання залишається поза колом завдань професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів.

Видатні українські педагоги, освітяни (О.В. Духнович, Г.С. Сковорода, І. Франко) підкреслюють, що саме ціннісні орієнтації та духовні ідеали людини визначають зміст і характер її взаємини із зовнішнім світом. Якщо до сфери особистісно-значимих орієнтацій майбутнього вчителя увійшли професійні цінності й духовні ідеали, педагог обов'язково буде співвідносити з ними свої дії, прогнозуючи їх можливий результат, передбачаючи можливі їх наслідки. Прогресивні російські педагоги (П.П. Блонський, П.Ф. Каптерев, С.Т. Шацький) зазначали, що завдяки емоційній культурі, витонченості відчуттів вчителя ставлення з учнями будуть відрізнятися любов'ю, душевним теплом. Таким чином, турбота, милосердя, співчуття, благородство, любов, повага до дитини стануть незмінними рисами стилю професійної діяльності, а також головними ознаками розвитку духовно-моральної сфери особистості вчителя.

Важливе значення у процесі підготовки вчителя, на думку..., має те, яким аксіологічним пріоритетам віддається перевага в процесі

професійно-педагогічної освіти. В структурі будь-якої виховної системи цінності займають особливе місце, вони є основою, на якій будуються всі інші компоненти системи. У цьому випадку цінність – це духовні феномени, що мають особистісний зміст і виступають орієнтирами людської поведінки, формують життєві та професійні установки студентів – майбутніх вчителів – вихователів підростаючого покоління.

У психолого-педагогічній літературі сформованість духовних цінностей розглядається як здатність людини усвідомлювати своє місце у житті, Всесвіті, розуміти необхідність постійного самовдосконалення, потреби будувати свої стосунки зі світом на основі єдності Істини, Добра й Краси [Л. Буєва, С. Пролеєв, Г. Сагач].

Так, духовне багатство педагога, на думку Б. Вольфова, віддається з радістю й добровільно дитині. Професійну духовність учителя, Н.Корякіна визначає як "особистісну та соціальну цінність, що відображає його внутрішній світ та збуджує його до педагогічної творчості".

Цікаве дослідження провів Карел Франкен, доктор філософії з соціальних наук, психотерапевт, проповідник з США, який визначив ядро цінностей, що найбільше впливають на здоров'я та успіх людини. Головними він означив такі: 1. Любов, дружба. 2. Радість. 3. Мир. 4. Терпимість. 5. Чуйність. 6. Довіра. 7. Душевна щедрість. 8. Інтелігентність. 9. Самоконтроль. 10. Самоповага. 11. Спілкування. 12. Впливовість. 13. Автономність.

Доречно зазначити, що перші дев'ять цінностей повністю збігаються з біблійськими.

Сформованість духовних цінностей проявляється у якостях особистості, що виявляються в поведінці. Так, М. Бахтін розглядає сформованість духовних цінностей, як здатність людини усвідомлювати своє місце в житті та у Всесвіті, постійне самовдосконалення, потребу будувати свої стосунки з людьми та навколишнім світом на основі Любові та Дружби. Він підкреслює, що саме через вчинок особистості, у якому людина постає як відповідальний суб'єкт життєтворчості, реалізується духовність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна зробити висновок, що проблема формування духовних цінностей є важливою та актуальною. На сучасному етапі вона потребує нових підходів. Тому необхідно враховувати кращий світовий і вітчизняний досвід, розробляти та впроваджувати освітні програми, які були б зорієнтовані на особистісний розвиток, формування духовних цінностей.

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Б.БАРТОКА І З.КОДАЯ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УГОРЩИНИ ТА УКРАЇНИ

1. Батліна Л.В. Проблеми світу – проблеми формування духовної свідомості людини//Роль життя, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості. Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, Вид-во ППП “Наука і Освіта”, 2003 р. С. 15 – 18.
2. Бек І. Д. Цінності як ядро особистості // Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Вид-во АПН України 1997, С. 8 – 11.
3. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадського виховання особистості// Цінності освіти і виховання.
4. Гармаєв А.Ц. Етапи нравственного становлення ребенка. – М.: Центр міжнаціонального і сравнительного образования, С.33
5. Оленюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки. Автореферат дис. д-ра пед.наук. 13.00.01 та 13.00.04/ Київський університет ім. Т. Шевченка, – К., 1997 – 50 с.
6. Пролеев С.В. Духовность и бытие человека. – К.: Наук. Думка. 1991. – 112 с.

Юрій Чорний, доцент кафедри народних музичних інструментів та вокалу
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Б.БАРТОКА І З.КОДАЯ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УГОРЩИНИ ТА УКРАЇНИ

У статті зроблено спробу розкрити вплив педагогічної діяльності видатних корифеїв музичного мистецтва Угорщини на сучасну музичну освіту в Україні.

Актуальність проблеми. Погляди цих всесвітньовідомих вчених були скеровані на те, щоб через вивчення фольклорних надбань своїх предків пізнати національну душу, національну культуру, велику мистецьку спадщину угорців. Сьогодні в умовах відродження українства неабиякий інтерес становлять їх націєтворчі погляди, які значною мірою формувалися через пізнання давніх фольклорних надбань. Власне цим і зумовлюється **актуальність** даної статті.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дана праця ґрунтується на фольклористичних та етномузикознавчих працях Ф. Колесси, О.Правдюка, В. Гошовського, Е. Тайнеля, І. Мартинова. Системний метод став об'єднуючим чинником досліджуваного матеріалу. Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця XIX – першої половини XX ст.

Джерелознавчою базою є дослідження українських та російських вчених, а також маловідомих в Україні наукові праці угорських вчених (І. Арпа, Б. Керестені, Л. Немешсегі, Е. Сені). Опрацьовано статті Д. Задора про Б. Бартока.

Основна мета статті полягає у тому, щоб дослідити кризь призму націєтворчої проблематики

фольклористичні та етномузикознавчі праці Бели Бартока та Золтана Кодая.

Виклад матеріалу. Педагогічні ідеї та наукові праці з проблем музичної педагогіки Б. Бартока і З. Кодая в системі освіти Угорщини та України викликають чималий інтерес. Та насамперед треба зазначити, що особливо багато у цій справі зробив З. Кодай, який фактично створив свою музично-педагогічну систему. Натомість Б. Барток дещо опосередковано виявляв свій інтерес до педагогічної праці, незважаючи на те, що нею безпосередньо тривалий час займався. Ще у 1907 р. він був призначений професором по класу фортепіано Музичної академії в Будапешті, хоча викладацька робота не приваблювала знаменитого на той час піаніста та фольклориста. Але ця обставина закріпила його рішення залишитися жити в Угорщині – місці його роботи з дослідження народної музики. На той час його слава піаніста, що вже декілька років розповсюджувалася в Європі, його талант і знання забезпечували йому великі можливості для роботи за кордоном. Але з 1934 р. він був переведений на службу в Угорську Академію наук, де займався редагуванням великого зібрання угорських народних пісень. Барток не надто надавав увагу своїй педагогічній діяльності. Але